

Pius XII o tolerancji w *Ci Riesce*

Słowa kluczowe: Pius XII, Tolerancja, Katolicka Nauka Społeczna

Wstęp

Tolerancja to słowo obecnie bardzo szeroko rozpowszechnione w życiu publicznym; odmieniane jest niemal przez wszystkie przypadki. Stało się słowem-wytrychem i zaczęło funkcjonować w przestrzeni publicznej w bardzo widoczny sposób. Często słowo to jest wykorzystywane i interpretowane przez różne grupy społeczno-polityczne w sposób, który pomaga realizować własne cele. Choć cele i programy grup społecznych są często diametralnie przeciwstawne, to w działaniu propagandowym każda z grup zarzuca brak tolerancji swojemu przeciwnikowi.

Termin ten praktycznie jest nieomal niezastąpiony przy rozpowszechnianiu naprawdę szerokiego spektrum poglądów i programów różnych grup społecznych. A paradoksalnie, jeszcze częściej używany jest do walki z innymi poglądami. Funkcjonuje także jako zaprzeczenie swojego pierwotnego znaczenia. Czasami służy za parawan ochronny dla różnego rodzaju wynaturzeń.

Wiele osób żyjących we współczesnym świecie ma problem z jego właściwym zdefiniowaniem, a tym samym zrozumieniem. Odczucia intuicyjne i ukształtowane w trakcie rozwoju społecznego i cywilizacyjnego, przestają mieć swoje dotychczasowe znaczenie. Zmienia się zakres pojęć

i zdarzeń objętych tym pojęciem. W ostatnim okresie w Polsce, a przedtem w krajach Zachodu, pojawiły się i w wielu przypadkach zafunkcjonowały próby rozszerzenia tego pojęcia na zjawiska społeczne dotychczas negatywnie odbierane przez społeczeństwa.

Jak zauważa profesor nauk teologicznych, biskup pomocniczy poznański w latach 1997–2012, arcybiskup metropolita łódzki od 2012 Marek Jędraszewski, by móc trafnie zdefiniować pojęcie tolerancji należy sięgnąć do języka łacińskiego. Słowo *tolerantia* wywodzi się od czasownika *tolero*, który oznacza – znosić, cierpieć, wytrzymywać. Tak, więc *tolerantia* oznacza wytrwałość, cierpliwość, zrzeczenie się czegoś¹.

Obszerne wytłumaczenie omawianego terminu przedstawia Encyklopedia Powszechna PWN z 1997 r., gdzie termin „tolerancja” oznacza rezygnację z przymusu, jako środka wpływania na postawy innych ludzi. Wyjątkami są jedynie sytuacje, w których owe postawy zagrażają bezpieczeństwu osób oraz ich mienia (tolerancja nie rozciąga się więc np. na zabójców, gwałcicieli czy złodziei). Zakres tolerancji jest historycznie zmienny, co można zaobserwować analizując historię powszechną czy też Polski².

Różne podejście do zjawiska, jakim jest tolerancja można zaobserwować na przykładzie dziejów Europy tj. wojen religijnych, sformułowanej w 1555 zasadzie *Cuius regio, eius religio* (czyje panowanie tego religia); ugody zawartej przez cesarza Karola V z książętami niemieckimi dająca im prawo do wyboru wyznania (katolicyzmu lub luteranizmu) oraz możliwość narzucenia go swoim poddanym bez zgody cesarza. W Anglii, w okresie panowania Henryka VIII, dochodzi do odseparowania się państwa od Rzymu, a tym samym zerwania stosunków z kościołem katolickim. Staje się to przyczyną prześladowań „innowierców” na przestrzeni kolejnych lat. Przejawy nietolerancji miały także miejsce we Francji gdzie w 1572 r. w Nocy św. Bartłomieja doszło do rzezi hugenotów (francuskich ewangelików). Zdecydowanie lepiej kwestie tolerancji religijnej kreowały się w Polsce, gdzie w 1573 roku dzięki zawarciu konfederacji warszawskiej powstał dokument zawierający postanowienia o tolerancji na tle religijnym³. Zagwarantowano w nim między innymi

1 A. Artymiak, *Przykazanie miłości to dużo więcej niż tolerancja*, „Tygodnik Katolicki Niedziela” 20/2008.

2 *Encyklopedia popularna PWN z CD-ROM*, edycja 2011, hasło: Tolerancja.

3 T. Łepkowski, *Słownik historii Polski*. Warszawa 1973, s. 181.

bezwarunkowy i wieczysty pokój między wszystkimi wyznaniem (*dissidentes in religione*)⁴. Z czasem podejście do tolerancji w również w Europie Zachodniej zaczęło ewaluować w kierunku zasady tolerancji. Za taki przejaw można uznać ustawę, która zakazywała m.in. śledztwa przeciw protestantom, jako heretykom i zmuszania ich do uczestnictwa we Mszy Świętej. Władca nie mógł już narzucać swoim poddanym przynależności do danego Kościoła⁵.

W większości społeczeństw tolerancja nie występowała, bądź występowała w bardzo ograniczonym zakresie, albo była bardzo ograniczona na skutek tego, że funkcjonującemu systemowi moralnemu w państwie przysługiwało uprzywilejowane stanowisko lub też monopole. Tolerancja najwcześniej objęła innowiercze wierzenia i praktyki religijne. Stopniowo rozszerzono ją na inne dziedziny, np. sferę obyczajów. Współcześnie zasada tolerancji jest stosunkowo szeroko uznana i prawnie zagwarantowana niemal na całym świecie. Jednak często zdarza się, że jest kwestionowana i naruszana przez grupy, którym przeszkadza ona w realizacji ich celów grupowych. Tam gdzie jest w pełni przestrzegana, istotnego znaczenia nabrał problem jej granic.

Problem tolerancji został poruszony przez papieża Pius XII w przemówieniu *Ci Riesce*⁶, w którym opisał współczesną wspólnotę państw, relacje zachodzące między poszczególnymi państwami wobec siebie oraz wobec wspólnoty państw. Przedstawił on tolerancję religijną wewnątrz wspólnoty suwerennych państw i wskazał jak postępować z ludźmi należącymi do innych religii oraz tymi, którzy popierają niechrześcijańską moralność.

Cały dorobek naukowy Piusa XII, w tym podejście do tolerancji, został częściowo zdeprecjonowany przez działanie przeciwników Kościoła.

Papieża Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli, w wieku 63 lat został wybrany na papieża dnia 2 marca 1939 r. Jego pontyfikat zakończył się 9 października 1958, po 19 i pół roku. W wieku 82 lat Papież zmarł. Podczas trwania pontyfikatu Pacelli napisał 41 encykliki, w których były poruszane istotne kwestie dla katolików. Dotyczyły one Świętej Liturgii, Mistycznego Ciała Chrystusa czy też muzyki kościelnej. Dorobek

4 Zob. szerzej w: S. Starowolski, *Braterskie napomnienie ad dissidentes in religione* [...] *Przez Szlachcica Polskiego uczynione*, 1644, dostępne na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej.

5 Zob. szerzej w: J. Tazbir, *Reformacja, kontrreformacja, tolerancja*, Wrocław 1996.

6 Pius XII, *Ci Riesce* (Wspólnota międzynarodowa a tolerancja religijna), Wydawnictwo Te Deum 2004.

papieża wzbogacały liczne przemówienia, które często dotyczyły sfery życia codziennego m.in. o podróżach, medycynie.

Pierwsze lata pontyfikatu przypadły na czas trwania II wojny światowej. Z tego właśnie okresu pochodzą dość kontrowersyjne informacje na temat papieża, którego oskarża się o to, że nie chciał otwarcie potępić hitlerowskich władz Niemiec. Podkreśla się przypisywaną bierną postawę Papieża, która przejawiała się poprzez potępienie nadużyć, ale bez wskazywania sprawców. Pierwsze słowa krytyki skierowane przeciwko papieżowi padły już 1963 r. podczas premiery dramatu niemieckiego pisarza Rolfa Hochhutha⁷ zatytułowanej „Namiestnik. Tragedia chrześcijan”. Hochhuth to komunizujący pisarz, który rzekomo opierał się na autentycznych dokumentach świadczących na niekorzyść Piusa XII. Faktycznie był inspirowany przez gen. Agajanc’a, specjalizującego się w dezinformacjach, który w ramach operacji Seat-12 w 1963 r. dostarczył Hochhuth’owi spreparowane przez Securitate materiały obciążające Papieża⁸. Na podstawie sztuki w 2002 r. powstał film pt. „Amen” reżysera Costa Gavras’a, znanego z filmów politycznych, który opierał się na założeniach zawartych w tezach dramatu.

Najzgorzalsi krytycy Piusa XII nazywali go nawet „papieżem Hitlera”. Takie stanowisko zostało opisane w książce pt. „Papież Hitlera. Tajemnicza historia Piusa XII” John’a Cornwell’a⁹. Autor przyjął tezę, że Papież oddzielał pojęcie władzy od chrześcijańskiej miłości bliźniego. Konsekwencją tego oddzielenia miało być milczące pozwolenie na tyranie, a zatem na przemoc. Powyższa książka utrwaliła, przede wszystkim w środowisku amerykańskim, negatywny wizerunek Piusa XII.

Pierwsze próby zmiany negatywnego wizerunku Pacelli’ego zostały podjęte przez papieża Pawła VI, który wraz z grupą historyków rozpoczął

7 Zob. szerzej w: termin: *Rolf Hochhuth*, <http://www.hdg.de/lemo/biografie/rolf-hochhuth.html> [dostęp: 19.04.2014].

8 Ł. Adamski, Magdalena Żuraw, *Pius XII – ofiara nagonki KGB*, numer z dn. 16.12.2008, *Gazeta Polska*.

9 Brytyjczyk John Cornwell, niedoszły ksiądz katolicki, autor głośnej książki *Papież Hitlera*. Powiedział: „Teraz bym takiego tytułu nie dał”, wyznał po latach po zapoznaniu się z najnowszymi badaniami historycznymi, bo możliwości działania Piusa były dużo mniejsze niż zakładają krytycy. Zob. Adam Szostkiewicz, *Benedykt w opałach. Czy w sprawie Piusa XII jest jakieś dobre wyjście?*, <http://www.polityka.pl/swiat/komentarze/1501789,1,wokol-piusa-xii.read#ixzz2TCUXlNkm> [dostęp: 19.04.2014].

publikowanie dokumentacji Sekretariatu Stanu z okresu II wojny światowej. W latach 1965–1981 opublikowano 11 tomów archiwaliów wskazujących na pomoc niesioną przez Stolicę Apostolską, a tym samym Piusa XII, ofiarom wojny i osobom prześladowanym ze względów rasowych.

W pierwszej połowie 2012 r. została wydana książka Gordona Thomasa „The Pope’s Jews: The Vatican’s Secret Plan to Save Jews from the Nazi” dosłownie jej tytuł brzmi „Żydzi papieża”. Pozycja ta stanowi przeciwwagę dla książki amerykańskiego autora John’a Cornwell’a. Thomas przedstawia w niej nowe dokumenty, które świadczą, iż papież był człowiekiem, który wiele zrobił dla ratowania Żydów. Dla potwierdzenia tej tezy warto przytoczyć słowa rabina z Jerozolimy, który dziękuje papieżowi za to co zrobił, by ocalić jak największą liczbę Żydów¹⁰.

W związku z licznymi kontrowersjami papież Benedykt XVI powołał specjalną komisję mającą za zadanie ponowne przeanalizowanie dokumentów z okresu II wojny światowej i zbadanie nowych dokumentów, które nie były dotychczas włączone w akta sprawy Piusa XII¹¹. Według dziennikarza „Il Giornale” Andrei Tornielliego, biografą Piusa XII, Watykan nie kwestionuje świętości papieża, ale boi się konsekwencji politycznych zbyt wczesnego zezwolenia na jego kult i tego, jakie następstwa może to mieć dla relacji z Izraelem i dialogu z Żydami¹².

Papież Franciszek rozważa otwarcie watykańskich archiwów w sprawie pontyfikatu Piusa XII. Rabin Abraham Skorka, bliski przyjaciel kardynała Bergoglio, powiedział: „To rzecz wielkiej wagi i papież Franciszek twierdzi, że musi zostać gruntownie przebadana – oświadczył rabin. – Nie wątpię, że zdecyduje się na otwarcie archiwów, tak by raz na zawsze wyjaśnić, jak naprawdę wyglądała sytuacja¹³”.

Przedstawiony powyżej zarys skomplikowanej biografii Piusa XII sprawił, że zapomniano o jego wielkim magisterium i wkładzie w naukę kościoła. Andrea Tornielli, autor biografii Piusa XII, podkreśla, że

10 J. Lewandowski, *Pius XII a Żydzi*, <http://www.effatha.org.pl/apologetyka/piusxii.htm> [dostęp: 19.04.2013].

11 J. Pawlicki, *Francuscy biskupi zdziwieni decyzją papieża ws. Piusa XII*, „Gazeta Wyborcza” 21.12.2009.

12 *Świętość Piusa XII*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,4778558.html> [dostęp: 19.04.2013].

13 *Papież rozważa ujawnienie jednej z tajemnic Watykanu? Chodzi o pontyfikat Papieża Piusa XII*, <http://www.fronda.pl/a/papiez-rozważa-ujawnienie-jednej-z-tajemnic-watykanu-chodzi-o-pontyfikat-papieża-piusa-xii,27619.html> [dostęp: 19.04.2013].

w rzeczywistości papież przygotował podłoże dla Soboru Watykańskiego II. Jako pierwszy zaaprobował stosowanie metody historyczno-krytycznej w analizie Pisma Świętego; otworzył się na teorię ewolucji; kanonizował i beatyfikował największą procentowo liczbę kobiet (54% kanonizowanych i 62% beatyfikowanych) oraz był najczęściej cytowanym papieżem w dokumentach Soboru Watykańskiego II – 219 razy¹⁴.

Istotną kwestią w nauczaniu papieża była nauka o tolerancji. Ujęcie problematyki tolerancji u Piusa XII widoczne jest w przemówieniu *Ci Riesce* – Wspólnota międzynarodowa, a tolerancja, wygłoszonym dnia 6 grudnia 1953 r. do uczestników V Krajowego Zjazdu Prawników Katolickich. Tezy z przemówienia często poruszane są i cytowane w debatach dotyczących wolności religijnej.

W *Ci Riesce* zostało poruszonych także wiele istotnych kwestii związanych z tolerancją. Są to: stosunki pomiędzy narodami, zagadnienie prawa międzynarodowego, zdefiniowanie suwerenności, wskazanie obowiązków i problemów wspólnoty państw, stosunki państw katolickich z niekatolickimi, relacje między wspólnotą międzynarodową a religią i moralnością. Pius XII podkreśla problem tolerancji religijnej w oparciu o wcześniej opisane kwestie, wskazuje także miejsce Kościoła Chrystusa, jako odpowiedzialnego za jednoczenie narodów w oparciu o misję Kościoła. Papież nawołuje do bezwarunkowego odrzucenia religijnie błędnego i moralnie złego postępowania. Wskazuje, jak należy rozumieć tolerancję w określonych okolicznościach i wykorzystywać ją przy zawieraniu traktatów, układów czy też konkordatów.

Jak zauważa polski polityk Marek Jurek „*Ci Riesce* rzadko omawia się w całości. Dla jednych ta allokucja jest zbyt integrystyczna, dla innych – za bardzo postępową”¹⁵.

W swej wypowiedzi Pius XII stanowczo odrzuca twierdzenie, iż „błąd religijny i moralny należy tłumić zawsze, kiedy to tylko możliwe, gdyż tolerowanie go byłoby samo w sobie niemoralne”. W wystąpieniu nie pada sugestia ze strony papieża, by niekatolicy w katolickim państwie mogli posiadać naturalne prawo do rozpowszechniania swych błędnych poglądów.

14 *Prawdziwe oblicze Piusa XII. Z Andreeq Torniellem – autorem najnowszej biografii Piusa XII – rozmawia Włodzimierz Rędzioch*, „Niedziela Ogólnopolska” 33/2007, <http://www.niedziela.pl/artykul/83044/nd/Prawdziwe-oblicze-Piusa-XII> [dostęp: 19.04.2013].

15 M. Jurek, *Prawda i wolność*, <http://www.christianitas.org/news/jurek-prawda-i-wolnosc/> [dostęp: 19.04.2013].

Pius XII proponuje stworzenie wspólnoty państw i narodów, w której suwerenne państwa zjednoczą się we wspólnotę prawną by móc realizować cele prawne. Zastrzega jednocześnie, że powyższe działanie będzie wynikało z własnej, nieprzymuszonej woli. Analizując jednak historię przepełnioną nieustannymi walkami o władzę, kreowany przez papieża obraz może wydać się utopią. Dlatego Pacelli w dalszym wywodzie wskazuje, że w tym przypadku wola „zapobiegania budzącym grozę konfliktem”, a nie jak to miała miejsce w przeszłości, chęć podporządkowania sobie innych narodów lub konieczność obrony wolności i niezależności, przyczyni się do powstania wspólnoty państw. Rozwój technologii i wiara w „wyższą” wspólnotę ludzką będą możliwe dzięki naturze i Stwórcy; nie będą zależały od „unikalnej i ostatecznej” normy czy też woli państw. Papież wymienia prawa, które będą zależały od natury, np. prawo do własnej kultury i charakteru narodowego, szacunku ze strony innych, rozwoju i przestrzegania prawa międzynarodowego. Natomiast prawo pozytywne różnych narodów będzie szczegółowo definiowało prawa zaczerpnięte z natury i realizowało cel, jakim jest wspólne dobro. W zaproponowanej wspólnotcie narodów, każde z państw stanie się częścią systemu prawa międzynarodowego. Zatem każdy naród przestanie być „suwerenny” tzn. zostanie pozbawiony całkowitego braku ograniczeń. Kolejną kluczową kwestią będzie ustanowienie obowiązków oraz zdefiniowanie problemów wspólnoty państw. Za problemy uznaje on: „kwestie rasy, czy pochodzenia, z ich konsekwencjami biologicznymi, psychologicznymi i społecznymi; kwestie języka; kwestie życia rodzinnego, różniącego się w zależności od narodu, z właściwymi sobie stosunkami pomiędzy mężem i żoną, rodzicami, większą grupą rodzinną; kwestie równości i wyrównywania praw odnośnie dóbr, umów i osób w przypadku obywateli suwerennego państwa”¹⁶. Przy definiowaniu problemów konieczne jest także analizowanie skłonności jednostek i społeczeństwa np. tendencje do ekspansji, możliwości asymilacyjne czy też np. żądze władzy. Papież wskazuje teoretyczną zasadę rozwiązania powyższego problemu, która polega na tym by w granicach możliwości wspierać wszystko co ułatwia zjednoczenie i odrzucać wszystko co czyni je niemożliwym. Proponuje: „tolerować rzeczy, których nie można naprawić, ale z drugiej strony nie pozwolić, by rozbiły one wspólnotę, od której oczekujemy uzyskania wyższego dobra”. Jako jeden z kluczowych problemów we wspólnotcie narodów

¹⁶ Pius XII, *Ci Riesce...*, fragment przemówienia dotyczący misji Kościoła.

wskazuje koegzystencję państw katolickich z niekatolickimi. Przedstawia on następujący podział państw we wspólnocie narodów: na państwa chrześcijańskie, niechrześcijańskie, religijnie neutralne, świadomie areligijne, czy nawet zdeklarowanie ateistyczne. Każde państwo w oparciu o zasadę prawa pozytywnego „na swoim terytorium i w odniesieniu do własnych obywateli będzie regulować sprawy religijne i moralne zgodnie z własnymi prawami”. A na ziemiach wspólnoty międzynarodowej będzie mogło wyrażać swoje przekonania i wypełniać własne praktyki etyczne i religijne, tylko wtedy kiedy nie będą naruszały one prawa karnego państwa, na terenie którego obywatele ci przebywają. Tak przedstawione stosunki ukazują dwa zagadnienia dotyczące kwestii religijnych i moralnych. A mianowicie pierwsze: dotyczy prawdy obiektywnej oraz obowiązku sumienia wobec prawdy i dobra, co jak zauważa Papież nie powinno być przedmiotem sporu, ani zostać uregulowane prawnie między danymi państwami wspólnoty, zwłaszcza gdy występuje widoczna atomizacja przekonań religijnych wewnątrz wspólnoty międzynarodowej. Natomiast drugie zagadnienie jest ściśle związane z postawą wspólnoty międzynarodowej do suwerennego państwa i na odwrót. Pius XII uważa: „żadne państwo czy wspólnota państw, jakkolwiek byłby ich religijny charakter, nie może wydać pozytywnego nakazu, czy też pozytywnego upoważnienia do nauczania lub czynienia tego, co byłoby wbrew religijnej prawdzie lub dobru moralnemu”. Jak słusznie zauważa Papież taki nakaz nie posiadałby żadnej mocy obowiązującej. „Żadna władza nie może wydać takiego nakazu, gdyż poddanie ducha i woli człowieka błędowi czy złu, albo traktowanie błędu i zła jako rzeczy obojętnych, jest sprzeczne z naturą¹⁷”. Zatem rodzi się pytanie czy możliwe jest we wspólnocie państw stworzenie normy, która umożliwiłaby swobodne wyrażanie wiary, wykonywanie praktyk religijnych i moralnych obowiązujących w państwie członkowskim tak by nie były one ograniczane na terytorium wspólnoty? Inaczej mówiąc czy możliwa jest tolerancja i czy w tym przypadku tłumienie błędu nie zawsze jest obowiązkiem? Pius XII w allokucji odpowiada, że: „Rzeczywistość pokazuje, że świat jest pełen błędu i grzechu. Bóg nie aprobejuje ich, lecz pozwala im istnieć. A zatem twierdzenie, że błąd religijny i moralny należy tłumić zawsze, kiedy to tylko możliwe, gdyż tolerowanie go byłoby samo w sobie niemoralne, nie jest

17 *Ibidem*, fragment przemówienia dotyczący wspólnoty międzynarodowej, religii i moralności.

całkowicie i bezwarunkowo słuszne”¹⁸. Powyższa teza potwierdzona jest fragmentem przypowieści o pszenicy i kąkolu z Pisma Świętego¹⁹. Stanowi ona potwierdzenie nauki o tolerancji, Papieża Pius XII. Chrystus powiedział, że gospodarz pozwala, ażeby ze względu na pszenicę kąkol mógł rósł w polu świata razem z dobrym nasieniem. Następnie Papież przechodzi do konkluzji. Dlatego naturalny obowiązek przeciwstawienia się błędom religijnym i moralnym „musi być podporządkowany wyższym i bardziej ogólnym normom, które w pewnych okolicznościach pozwalają na tolerowanie błędu, a nawet wydają się wskazywać na tolerancję, jako na lepszy sposób uzyskiwania większego dobra”. Broniąc tej zasady Pius

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Pismo Święte: (Mt 13,24–30) 24 Inną przypowieść im przedstawił. Powiedział: „Królestwo niebieskie stało się podobne do człowieka, który na swoim polu zasiał dobre ziarno. 25 Kiedy wszyscy spali, przyszedł jego wróg, nasiał chwastu w pszenicę i oddalił się. 26 Gdy żdźbła się rozwinęły i zaczęły zawiązywać owoc, wtedy także ów chwast się ujawnił. 27 Przyszli słudzy gospodarza i powiedzieli mu: „Panie, czy nie dobre ziarno posiałeś na swoim polu? Skąd więc te chwasty?” 28 A on im odpowiedział: „Ktoś nieżyczliwy to zrobił”. Słudzy zapytały go: „Czy chcesz, byśmy poszli i usunęli je?” 29 On odpowiedział: „Nie, byście przypadkiem usuwając chwasty, nie wyrwali wraz z nim pszenicy. 30 Pozwólcie obu rosnąć aż do żniw. W czasie cięcia powiem żniwiarzom: ‘Zbierzcie najpierw chwasty i zwiążcie je w snopy, by spalić, a pszenicę zwieźcie do mojego spichlerza’”. 31 Inną przypowieść im przedstawił. Powiedział: „Królestwo niebieskie podobne jest do ziarenka gorczycy, które ktoś wziąwszy, posiał na swoim polu. 32 Jest ono mniejsze od wszystkich nasion, lecz kiedy urośnie, wyższe jest od jarzyn i staje się krzewem, tak że przylatuje ptactwo z nieba i zakłada gniazda w jego gałęziach”. 33 Inną opowiedział im przypowieść: „Królestwo niebieskie podobne jest do drożdży, które kobieta wzięła i wrzuciła do trzech miar mąki, aż całość się zakwasiła”. 34 To wszystko powiedział Jezus tłumom w przypowieściach, a bez przypowieści niczego im nie mówił. 35 Tak spełniło się słowo, wypowiedziane poprzez proroka: „Otworzę me usta w przypowieściach, wypowiem rzeczy ukryte od założenia świata”. 36 Potem odprowadził tłumy i wszedł do domu. Jego uczniowie przyszli do Niego z pytaniem: „Wyjaśnij nam przypowieść o chwacie na polu”. 37 On odpowiadając rzekł: „Siewcą dobrego ziarna jest Syn Człowieczy, 38 polem – świat; dobrym ziarnem natomiast są synowie królestwa, a chwastem – synowie zepsucia; 39 wrogiem, który je rozsiał, jest diabeł, żniwami – kres doczesności, a żniwiarzami – aniołowie. 40 Jak zatem zbiera się chwasty i pali w ogniu, tak będzie u kresu doczesności. 41 Syn Człowieczy posle swoich aniołów i zbiorą z Jego królestwa wszystkich [sprawców] zgorzeń i czyniących nieprawość. 42 Wrzucają ich do pieca z ogniem. Tam będzie szloch i zgrzytanie zębami. 43 Wówczas sprawiedliwi będą jaśnieć jak słońce w królestwie ich Ojca. Kto ma uszy, niech słucha. Por. *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, 2003.

XII odwołuje się do tradycji Kościoła, który „skłaniał się do [takiego] postępowania i postępował z taką tolerancją zawsze z powodu wyższych i bardziej przekonywujących powodów”²⁰.

Papież zwraca uwagę, że prawdziwy mąż stanu – katolik podejmując decyzje musi mieć na uwadze zarówno niebezpieczne skutki wynikające z tolerancji, jak i pozytywne aspekty wynikające z zastosowania zasady tolerancji. Także powinien kierować się dobrem, które może wyłonić pozytywne aspekty tolerancji. Natomiast w kwestiach związanych z religią i moralnością będzie się zwracał do Biskupa Rzymu o radę.

Pius XII powstawanie wspólnoty narodów przedstawia jako proces przejścia z niższego poziomu do wyższego „tj. od wielości suwerennych państw do możliwie największego zjednoczenia”. Kościół Chrystusa ma za zadanie także zjednoczenie sobie jak największej rzeszy ludzi wszystkich ras. Jednak proces ten różni się od wcześniej opisanego, gdyż Kościół przechodzi od wyższego szczebla do niższego (w tym przypadku już istnieje wspólnota prawna, ustrój, władza – zgodna z wolą Chrystusa). Kościół w wypełnianiu swej misji na przestrzeni wieków borykał się z problemami dotyczącymi: języków, aspiracji, cech narodowych i wszystkich wcześniej wspomnianych przy opisywaniu problemów wspólnoty narodów. Od samego początku swej działalności zobowiązany był do uczenia, wychowywania i bycia nieugiętym wobec prawdy i dobra. Realizacja misji Kościoła ma miejsce wśród ludzi i narodów, mających czasami zupełnie odmienne wizje świata. Zatem Kościół bezwarunkowo odrzuca wszystko, co jest religijnie błędne i moralnie złe. Jak zauważa Papież, „Kościół zawsze stoi przed wyborem: albo kadzidło dla bałwanów, albo krew dla Chrystusa. Miejsce, gdzie się teraz znajdujecie, Wieczny Rzym z pozostałościami wielkości, która przeminęła, i ze wspaniałymi wspomnieniami o jego męczennikach, jest najbardziej wymownym dowodem odpowiedzi Kościoła”. Natomiast kwestia dotycząca tolerancji w określonych okolicznościach kierowana jest następującą zasadą: „Postawę Kościoła określa w takiej sytuacji to, czego wymaga ochrona i wzgląd na bonum commune (dobro wspólne): z jednej strony powszechne dobro Kościoła i państwa w poszczególnych państwach, a z drugiej – powszechne dobro Kościoła powszechnego, tj. panowania Boga nad całym światem. Ważąc „za” i „przeciw” w celu rozstrzygnięcia „kwestii faktu”

20 Pius XII, *Ci Riesce...*, fragment przemówienia dotyczący stosunków pomiędzy narodami.

jak również w odniesieniu do ostatecznego i najwyższego osądu w tych kwestiach²¹.

Tolerancji religijna w ujęciu Piusa XII dała podwaliny Deklaracji o Wolności Religijnej – *Dignitatis Humanae*, o prawie osoby i wspólnot do wolności społecznej i cywilnej w sprawach religijnych, która wyrosła wprost ze społecznej myśli Kościoła drugiej połowy XX wieku. W dniu 11 października 1962 r., w Rzymie, ponad 2000 ojców soborowych otworzyło Sobór Watykański II. Papież Jan XXIII zwołał go, nie wskazując konkretnych problemów bądź programów. To powodowało trudność i jednocześnie wielkość zadania, które stało przed zgromadzeniem soborowym. Tematem istotnym dla episkopatów środkowoeuropejskich była odnowa liturgiczna, którą zaczął przeprowadzać Pius XII. Kolejną istotną kwestią była Deklaracja o wolności religijnej, która powstała na prośbę przede wszystkim episkopatu amerykańskiego i przez niego z wielką troską była przygotowana. Nauka o tolerancji, w formie, w jakiej została opracowana w szczegółach przez Piusa XII, wydawała się niewystarczająca w obliczu rozwoju nowej myśli filozoficznej oraz sposobu pojmowania nowoczesnego państwa. Chodziło o wolność wyboru i praktykowania religii, oraz możliwość jej zmiany, jako podstawowych praw związanych z wolnością człowieka. Ze względu na swoje założenia, koncepcja ta nie mogła być jednak obca wierze chrześcijańskiej, która wchodząc w świat głosiła, że państwo nie może decydować o prawdzie i nie może domagać się jakiegokolwiek kultu. Wiara chrześcijańska żądała wolności przekonań religijnych i praktykowania kultu bez naruszania porządku prawnego państwa: chrześcijanie modlili się za imperatora, lecz go nie adorowali. Z punktu widzenia wiary można stwierdzić, że wraz ze swymi narodzinami chrześcijaństwo przyniosło światu zasadę wolności religijnej. Jednakże interpretacja tego prawa do wolności religijnej w kontekście myśli nowoczesnej była jeszcze trudna, ponieważ mogło się wydawać, że ówczesna wersja wolności religijnej zakładała niedostępność prawdy dla człowieka. I że w związku z tym odrywała ona religię od jej fundamentu i przemieszczała ją w sferę tego, co subiektywne²².

21 *Ibidem*.

22 Benedykt XVI wspomina Sobór Watykański II Na łamach dziennika „L'Osservatore Romano” ukazały się wspomnienia Benedykta XVI z otwarcia przed 50 laty Soboru Watykańskiego II. Papież, a wtedy ks. prof. Joseph Ratzinger, wykładowca teologii na Uniwersytecie w Bonn, uczestniczył w nim jako ekspert i doradca ówczesnego arcybiskupa Kolonii kard. Josepha Fringsa.

Podsumowując można stwierdzić, iż Pius XII przedstawił wizję tolerancji religijnej, która odpowiadała tradycyjnemu nauczaniu Kościoła Katolickiego, a została ona zmodyfikowana przez Sobór II. W czasach współczesnych podejście do tolerancji zostało rozszerzone do wielu dziedzin życia. Trwa permanentna debata na temat jej granic. Tolerancja uznawana jest za podstawę społeczeństwa otwartego i demokracji, jest postawą, która umożliwia otwartą dyskusję.

Bibliografia

- Adamski Ł., Magdalena Żuraw, *Pius XII – ofiara nagonki KGB*, Gazeta Polska.
- Artymiak A., *Przykazanie miłości to dużo więcej niż tolerancja*, „Tygodnik Katolicki Niedziela” 20/2008.
- Lewandowski J., *Pius XII a Żydzi*, Jacek Pawlicki, *Francuscy biskupi zdziwieni decyzją papieża ws. Piusa XII*, „Gazeta Wyborcza” 21.12.2009.
- Łepkowski T., *Słownik historii Polski*, Warszawa 1973.
- Pius XII, *Ci Riesce* (Wspólnota międzynarodowa a tolerancja religijna), Wydawnictwo Te Deum, 2004.
- Praca zbiorowa, *Encyklopedia popularna PWN z CD-ROM*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Edycja 2011.
- Praca zbiorowa, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia – format oazowy (mały)*, 2007.
- Starowolski S., *Braterskie napomnienie ad dissidentes in religione [...] Przez Szlachcica Polskiego uczynione, 1644*, dostępne na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej.
- Szostkiewicz A., *Benedykt w opałach. Czy w sprawie Piusa XII jest jakieś dobre wyjście?*.
- Tazbir Janusz, *Reformacja, kontrreformacja, tolerancja*, Wrocław 1996,.

Źródła internetowe.

- M. Jurek, *Prawda i wolność*, <http://www.christianitas.org/news/jurek-prawda-i-wolnosc/> [dostęp: 19.04.2013].
- Papież rozważa ujawnienie jednej z tajemnic Watykanu? Chodzi o pontyfikat Papieża Piusa XII*, <http://www.fronda.pl/a/papiez-rozwaza-ujawnienie-jednej-z-tajemnic-watykanu-chodzi-o-pontyfikat-papieza-piusa-xii,27619.html> [dostęp: 19.04.2013].
- Prawdziwe oblicze Piusa XII. Z Andreeą Toriellim – autorem najnowszej biografii Piusa XII – rozmawia Włodzimierz Rędzioch*, „Niedziela Ogólnopolska” 33/2007, <http://www.niedziela.pl/artukul/83044/nd/Prawdziwe-oblicze-Piusa-XII> [dostęp: 19.04.2013].

- Rolf Hochhuth, <http://www.hdg.de/leomo/biografie/rolf-hochhuth.html> [dostęp: 19.04.2014].
- Lewandowski J., *Pius XII a Żydzi*, <http://www.affatha.org.pl/apologetyka/piusxii.htm> [dostęp: 19.04.2013].
- Szostkiewicz A., *Benedykt w opałach. Czy w sprawie Piusa XII jest jakieś dobre wyjście?*, <http://www.polityka.pl/swiat/komentarze/1501789,1,wokol-piusa-xii.read#ixzz2TCUXINkm> [dostęp: 19.04.2014].
- Świętość Piusa XII*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,4778558.html> [dostęp: 19.04.2013].

ABSTRACT

MAŁGORZATA MARIA KREPA

The voice of Pius XII about tolerance in *Ci Riesce*

Below article is about the Pope Pius XII approach to the concept of tolerance. Major part of the content of the article has been devoted to the analysis of the Pius XII speech *Ci Riesce* (On Dec. 6, 1953, His Holiness addressed a discourse to the National Convention of Italian Catholic Jurists). During discussion about sensitive topics it is impossible to avoid controversy. Considering Pope Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli role as a public figure is not without mentioned controversy. Because of this fact there was a strong need to present some facts about the Pope.

Keywords: Pope Pius XII, Catholic social teaching, Tolerance